

Μακεδονικά

Τόμ. 36 (2007)

Vance Stojcev, Military History of Macedonia, Skopje, Military Academy «General Mihailo Apostolski», 2004, pp.770 (with a supplement, Maps, pp. 136)

Ευάγγελος; Κωφός

doi: [10.12681/makedonika.34](https://doi.org/10.12681/makedonika.34)

Copyright © 2014, Ευάγγελος; Κωφός

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κωφός Ε. (2011). Vance Stojcev, Military History of Macedonia, Skopje, Military Academy «General Mihailo Apostolski», 2004, pp.770 (with a supplement, Maps, pp. 136). *Μακεδονικά*, 36, 260–270. <https://doi.org/10.12681/makedonika.34>

μην μπορεί να επιτύχει κάτι μαζί τους αν δεν τους έδινε δώρα (μτφρ. Α. Βλάχου). Υπάρχουν βέβαια και ορισμένοι μελετητές, οι οποίοι σ' αυτά τα πολύτιμα αγγεία και σκεύη βλέπουν τον ίδιο τον φόρο που πλήρωναν οι «υπήκοοι» πόλεις στον βασιλιά τον Οδρυσών. Πάντως στα χρόνια που χρονολογείται ο ασύλητος και πλούσιος τάφος στο Chernozem, 440-430 π.Χ., δεν είναι βεβαιωμένο ότι υπήρχαν «ελληνικές υπήκοες πολιτείες» που πλήρωναν φόρο στον βασιλιά των Οδρυσών (βλ. Βεληγιάννη-Τερζή, *ό.π.*, κυρίως σ. 93 κ.ε., όπου και οι αντίθετες απόψεις με σχετική συζήτηση και βιβλιογραφία). Πιο πιθανό είναι να «εφησύχαζαν» ή να δωροδοκούσαν τους Οδρυσες με ακριβά δώρα.

Χωρίς αμφιβολία πρόκειται για μια χρήσιμη στην επιστημονική κοινότητα μονογραφία, αφού οι μελέτες για τους θρακικούς ταφικούς τύμβους είναι λιγοστές. Πολύ περισσότερο που είναι γραμμένη και στην αγγλική γλώσσα –οι παλιές όσο και σημαντικές σχετικές μελέτες του Filon είναι γραμμένες, ως επί το πλείστον, στην όχι εύχρηστη βουλγαρική γλώσσα– πράγμα που θα έχει ως αποτέλεσμα τα ευρήματα και τα πορίσματα της ανασκαφής αυτής να γίνουν ευρύτερα γνωστά στην έρευνα. Πρέπει επίσης να επισημανθεί και η ταχύτητα με την οποία είδε το φως της δημοσιότητας το βιβλίο αυτό. Δύο χρόνια μετά τον τερματισμό της ανασκαφής η επιστημονική κοινότητα πληροφορείται γι' αυτή με τρόπο υπεύθυνο. Είναι κάτι όχι σύνηθες ακόμη και για τα διεθνή αρχαιολογικά δεδομένα και γι' αυτό ο K. Kisyon είναι άξιος επαίνου. Πιθανόν στο εξαιρετικά σύντομο αυτό χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στον τερματισμό της ανασκαφής και στην εμφάνιση της δημοσίευσής της, να οφείλονται και οι κάποιες εσφαλμένες αναγνωρίσεις ή περιγραφές ορισμένων κτερισμάτων που έχουν επισημανθεί και η περιορισμένη συζήτησή τους. Ευκαίριο θα ήταν ακόμη ένα μεγαλύτερο συνθετικό κείμενο που θα πραγματευόταν όλους τους θρακικούς ταφικούς τύμβους του 5ου αι. π.Χ. που έχουν βρεθεί ως σήμερα στις εκτεταμένες αυτές νεκροπόλεις. Το κείμενο συνοδεύεται από επαρκές εποπτικό υλικό, τόσο σε φωτογραφίες όσο και σε σχέδια, ενώ δίνονται και πληροφορίες από αναλύσεις κονιαμάτων, χρωμάτων, όπως και οστεολογικού υλικού, ανθρώπινου και ζωικού. Οπωσδήποτε έχουμε μια καλή προκαταρκτική δημοσίευση. Με την επιμελημένη αυτή εργασία, τόσο από άποψη περιεχομένου όσο και από άποψη έκδοσης, οι γνώσεις μας για τους θρακικούς τύμβους των κλασικών χρόνων συμπληρώνονται και γίνονται σαφέστερες, κυρίως όσον αφορά την κατασκευή τους και την αρχιτεκτονική των τάφων που περιείχαν, τα ταφικά τους έθιμα, τα σημαντικά και πολλές φορές ακριβά κτερίσματά τους. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον περιμένουμε και την έκδοση του δεύτερου μέρους (Μέρος 2).

Καθηγητής του Τμήματος
Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ.

ΜΙΧΑΛΗΣ Α. ΤΙΒΕΡΙΟΣ

Vanče Stojčev, *Military History of Macedonia*, Skopje, Military Academy «General Mihailo Apostolski», 2004, pp.770 (with a supplement, *Maps*, pp.136).

Το ογκώδες σε αριθμό σελίδων (770) και χαρτών (128) δίτομο έργο του Βάντσε Στόιτσεφ, *Military History of Macedonia* (*Στρατιωτική Ιστορία της Μακεδονίας*), εκδόθηκε αρχικά στα σλαβομακεδονικά (2000) για χρήση από τη Στρατιωτική Ακαδημία των Σκοπίων. Κυκλοφόρησε στα αγγλικά (2004) με τη φιλοδοξία να καταστήσει

ευρέως γνωστή στο στρατιωτικό αλλά και γενικότερο κοινό του εξωτερικού, την «28 αιώνων» ένδοξη στρατιωτική ιστορία του «μακεδονικού λαού».

Όπως αναφέρεται προλογικά, η έκδοση χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Άμυνας της ΠΓΔΜ, με εκδότη τη «Στρατιωτική Ακαδημία “Στρατηγός Μ. Αποστόλτσι”». Είναι προφανές ότι πρόκειται για κρατική πρωτοβουλία που στοχεύει στην προβολή και την καθιέρωση διεθνώς του δόγματος της ιστορικής συνέχειας του «μακεδονικού λαού» και της διαχρονικής ενότητας του γεωγραφικού χώρου. Με το έργο αυτό, το δόγμα της «συνέχειας» επεκτείνεται και στον χώρο της στρατιωτικής ιστορίας.

Κατά τον συγγρ., η έκδοση υπήρξε επιβεβλημένη για τρεις κυρίως λόγους: Πρώτο, γιατί η μεγαλοϊδεατική νοοτροπία γειτονικών λαών (Σέρβων, Βουλγάρων, Ελλήνων και Αλβανών) είχε κατορθώσει να οικειοποιηθεί και προσπορισθεί το μακροαίον πολεμικό παρελθόν του μακεδονικού λαού. Δεύτερο, γιατί στην πρώην Σ.Ο.Δ. Γιουγκοσλαβίας η παρουσίαση της μακεδονικής στρατιωτικής ιστορίας είχε περιοριστεί απλώς στην εξιστόρηση των αγώνων του «μακεδονικού λαού» κατά την επανάσταση του Ίλιντεν (1903) και την αντίσταση στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Και, τρίτο, γιατί την ιστορία τη γράφουν οι νικητές (υπονοεί εδώ τους Βουλγάρους, Έλληνες, Σέρβους οι οποίοι προφανώς τη διαστρέβλωσαν) και τώρα, μετά την ανεξαρτησία της ΠΓΔΜ, ήρθε η ώρα που οι «Μακεδόνες» θα αποκαταστήσουν το ιστορικό παρελθόν τους. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο συγγρ., «*Macedonian military history, which has a continuity of 28 centuries, was never a part of school curricula nor it was a subject of scientific research as a whole*» (Η Μακεδονική στρατιωτική ιστορία, η οποία έχει μία συνέχεια 28 αιώνων, δεν υπήρξε ποτέ αντικείμενο των σχολικών μαθημάτων ούτε αποτέλεσε αντικείμενο, ως σύνολο, των επιστημονικών ερευνών) (σ. 1).

Με την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της «Republika Makedonija» (1991) και την έκρηξη της εθνικιστικής ιστοριογραφίας στην ΠΓΔΜ άνοιξε ο δρόμος, με την επίνευση βεβαίως της πολιτικο-στρατιωτικής ηγεσίας της χώρας¹, να επωμισθεί ο συγγρ. το όντως τιτάνιο έργο της μύησης της νέας γενιάς στρατιωτικών στελεχών στα στρατιωτικά κλέη μακρινών και εγγύτερων προγόνων. Ειδικότερα, σημειώνεται ότι το έργο ακολουθεί το πρόγραμμα του μαθήματος της Στρατιωτικής Ιστορίας της Στρατιωτικής Ακαδημίας, «για να χρησιμοποιηθεί ως βασικό εγχειρίδιο για τους υποψηφίους αξιωματικούς και μεταπτυχιακούς σπουδαστές».

Αναμφίβολα το χρονικό εύρος που καλύπτει το δίτομο έργο εντυπωσιάζει. Ωστόσο, μια σύντομη ματιά στις βιβλιογραφικές πηγές αποκαλύπτει τη μονομέρειά του. Η προέλευσή των πηγών είναι κυρίως η πλούσια σ/μακεδονική εκδοτική παραγωγή, με την προσθήκη επιλεγμένων βουλγαρικών και γιουγκοσλαβικών εκδόσεων καθώς και αρχαικών συλλογών. Κάποια εξαίρεση παρατηρείται για την περίοδο της Αρχαιότητας, με την αναφορά ξένων συγγραφέων, ιδίως εκείνων που μπορούν να προσφέρουν στοιχεία για τη μη ελληνικότητα των Αρχαίων Μακεδόνων και τις διενέξεις και διαφορές τους με τον αρχαίο ελληνικό κόσμο.

1. Στο εσώφυλλο αναφέρεται: «The author would like to express his utmost gratitude to the Minister of Defense, Mr. Vlado Bučkovski Ph.D., for the financial support of the Ministry of Defense of the Republic of Macedonia, which has extended for the translation, map design and printing of this book». Πάντως μετά τον σχετικό θόρυβο που δημιουργήθηκε και τη διαμαρτυρία της Ελλάδας το βιβλίο αποσύρθηκε προσωρινά από τη Στρατιωτική Ακαδημία της γειτονικής χώρας.

Εντυπωσιακή είναι η άγνοια ή η σκόπιμη αποσιώπηση ελληνικών συγγραμμάτων. Μοναδικές εξαιρέσεις αναφέρονται: Στο κεφ. «Αρχαιότητα»: Μ. Andronikos, *Vergina*. Στους «Μέσους Χρόνους, ως τον 19ο αι.»: ουδέν, «Οθωμανική περίοδος και Νεότεροι Χρόνοι»: σε σύνολο 174 συγγραμμάτων μόνο δύο: Ε. Κοφός, *Nationalism and Communism in Macedonia, (Εθνικισμός και Κομμουνισμός στην Μακεδονία)* (1964), και Ι. Vasdravellis, *The Greek Struggle for Independence: The Macedonians in the Revolution of 1821 (Ο Ελληνικός Αγώνας για Ανεξαρτησία: Οι Μακεδόνες στην Επανάσταση του 1821)* (1968).

Πληρέστερη εικόνα παρέχει ο παρατιθέμενος πίνακας περιεχομένων. Η ανισομέρεια προδίδει και την πολιτική βαρύτητα που έχουν για τον συγγραφέα διάφορες ιστορικές εποχές στη διαμόρφωση του μύθου της ιστορικής συνέχειας.

Military Organization and Military Art of Ancient Macedonians	11
Military Organization of Macedonia in the Middle Age	47
Organization and Military Art of Samoil's Macedonian Army	61
Uprisings and Wars in Macedonia from XI to XIV Century	83
Ottoman Conquering of the Balkan Peninsula and Penetration into Macedonia	111
The Fight of the Macedonian People against the Ottoman Rule until the XIX c	125
Liberation and Revolutionary Fight of the Macedonian People in the XIX c	165
The Ilinden Uprising	263
Military Events in Macedonia after the Ilinden Uprising until the Balkan Wars	369
Macedonia in the Balkan Wars	397
Macedonia during World War I	485
Macedonia during World War II	529
Conclusion	689

Η Στρατιωτική Οργάνωση και η Τέχνη του Πολέμου των Αρχαίων Μακεδόνων	11
Η Στρατιωτική Οργάνωση στη Μακεδονία κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα	47
Η Οργάνωση και η Τέχνη του Πολέμου του μακεδονικού στρατού του Σαμουήλ	61
Εξεγέρσεις και Πόλεμοι στη Μακεδονία από τον 11ο έως τον 14ο αι.	83
Η Οθωμανική κατάκτηση της Βαλκανικής Χερσονήσου και η διείσδυση στη Μακεδονία	111
Ο Αγώνας του Μακεδονικού Λαού εναντίον της Οθωμανικής Κυριαρχίας μέχρι τον 19ο αι.	165
Η Επανάσταση του Ίλιντεν	263
Πολεμικά Γεγονότα στη Μακεδονία από την Επανάσταση του Ίλιντεν μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους	369
Η Μακεδονία κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων	397
Η Μακεδονία κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου	485
Η Μακεδονία κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου	529
Συμπεράσματα	689

Είναι αδύνατο να γίνει λεπτομερής αναφορά των ιστορικών ακροβατισμών του συγγραφέα. Από ορισμένα δειγματοληπτικά παραθέματα εύκολα γίνονται αντιληπτές οι κεντρικές ιδεολογικές κατευθύνσεις του, οι οποίες, βέβαια, δεν είναι προσωπικές, αφού κατά βάση πρωτοεμφανίζονται στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της Στοιχειώδους και Μέσης Εκπαίδευσης της ΠΓΔΜ, ιδιαίτερα μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της χώρας.

Το όλο ιδεολογικό υπόστρωμα του έργου φαίνεται να στηρίζεται σε ορισμένους βασικούς πυλώνες:

- (1) Τον σαφώς προκαθορισμένο και διαχρονικά αναλλοίωτο γεωγραφικό χώρο, «Μακεδονία» (βλ. γνωστό χάρτη με τα τυποποιημένα γεωγραφικά/εθνικά όρια).
- (2) Ολόκληρος ο χώρος αυτός θεωρείται ως η διαχρονική πατρίδα του «μακεδονικού λαού». (Και οι δύο είναι έννοιες επίσης διαχρονικές και αναλλοίωτες).
- (3) Στο διάβα των 28 αιώνων, κάθε άλλη παρουσία, με επιβολή ξένης εξουσίας ή πληθυσμιακή αλλοίωση του χώρου, θεωρείται «κατακτητική», «εχθρική», «μεταβατική», «παροδική», ακόμα και αν διαρκεί αιώνες. Ως τέτοια, προκαλεί την κινητοποίηση του «μακεδονικού λαού», που αντιδρά με πολέμους, εξεγέρσεις και πάσης φύσεως αγώνες.
- (4) Εξίσου πολύτιμο είναι το μακεδονικό όνομα, το οποίο δώρισαν στον χώρο οι Αρχαίοι Μακεδόνες, για να καταστεί στο διάβα των αιώνων αναπαλλοτρίωτο κτήμα του «μακεδονικού λαού».
- (5) Εξασφαλίζοντας το διαχρονικό copyright ονόματος και χώρου, είναι φυσιολογικό, κατά τον συγγρ., να προχωρεί στην οικειοποίηση υπέρ του λαού αυτού κάθε πολεμικής δραστηριότητας στη γεωγραφική περιοχή που έχει χαρτογραφηθεί ως «Μακεδονία». Τηρείται, δηλ. και στην αφήγηση της στρατιωτικής ιστορίας, το ίδιο μοντέλο με την εξιστόρηση της πολιτικής και πολιτισμικής ιστορίας της Μακεδονίας.

Τα παραθέματα που ακολουθούν (σσ. 1-10) διανθίζουν τις προαναφερθείσες επισημάνσεις:

«Macedonian military history includes rebellions, battles, uprisings and wars which the Macedonian people waged on their territory, military events in which Macedonians participated, as well as world and regional wars which influenced the future of the Macedonian people, from the ancient period until today».

«Η Μακεδονική στρατιωτική ιστορία περιλαμβάνει επαναστάσεις, μάχες, εξεγέρσεις και πολέμους τους οποίους οι Μακεδόνες διεξήγαγαν στην περιοχή τους, πολεμικά γεγονότα στα οποία οι Μακεδόνες συμμετείχαν, όπως παγκόσμιους πολέμους και περιφερειακές συγκρούσεις, οι οποίες επηρέασαν το μέλλον του Μακεδονικού λαού από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα».

«...The Roman Empire was developed over the ruins of the ancient Macedonian Empire, then, the Byzantine Empire was created, the rule of the Bulgarians and the Serbs as transitional phases followed, and finally five centuries of the Ottoman rule that influenced significantly the Macedonian culture and traditions. New states were created, forced migrations and assimilation carried out, but the Macedonian people existed through the centuries and succeeded to create their own state on the fundamentals [foundations] of their long tradition, cultural and historical heritage».

«...Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία δημιουργήθηκε στα ερείπια της Αρχαίας Μακεδονικής Αυτοκρατορίας και αργότερα, εκεί, ιδρύθηκε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η κυριαρχία των Βουλγάρων και των Σέρβων ακολούθησαν ως μεταβατικές φάσεις και τέλος η Οθωμανική διακυβέρνηση που επηρέασε σημαντικά τον Μακεδονικό πολιτισμό και τις παραδόσεις. Νέα κράτη δημιουργήθηκαν, αναγκαστικές μεταναστεύσεις και αφομοιώσεις διενεργήθηκαν, όμως ο Μακεδονικός λαός συνέχισε να υπάρχει μέ-

σα στους αιώνες και κατόρθωσε να δημιουργήσει το δικό του κράτος θεμελιωμένο στη μακρά παράδοσή του, στην πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά του».

«...[Invaders and conquerors] tried to destroy or usurp the Macedonian cultural and other civilization values, i.e. those of the ancient Macedonians. The Romans were the first to acquire these values, then the Byzantines and the Ottomans. A significant piece of it was either destroyed or usurped by the neighbours».

«...(Εισβολείς και κατακτητές) προσπάθησαν να καταστρέψουν ή να σφετεριστούν την παιδεία και άλλες αξίες του πολιτισμού των Μακεδόνων (δηλ. των αρχαίων Μακεδόνων). Οι Ρωμαίοι ήταν οι πρώτοι που απέκτησαν αυτές τις αξίες, ακολούθησαν οι Βυζαντινοί και οι Οθωμανοί. Ένα σημαντικό μέρος τους είτε καταστράφηκε είτε έγινε αντικείμενο σφετερισμού από τους γειτονικούς λαούς».

«There are events and facts which determine the ethnic genesis of the Macedonian nation, such as [...] the Macedonian State of Samoil, where Ancient Macedonians, Southern Slavs and other local population participated. The creation of the medieval Macedonian state indicates the constitution of the Macedonian nation».

«...Υπάρχουν γεγονότα αποφασιστικής σημασίας στην εθνογένεση του Μακεδονικού έθνους, όπως [...] το Μακεδονικό κράτος του Σαμουήλ, στο οποίο οι Αρχαίοι Μακεδόνες, οι Νότιοι Σλάβοι και άλλοι πληθυσμοί της περιοχής ήταν μέρος του. Η δημιουργία του μεσαιωνικού Μακεδονικού κράτους υποδεικνύει (αποτελεί το ορόσημο) τον σχηματισμό του Μακεδονικού κράτους».

«Megalomaniac ideas and programs appeared for the creation of Greater Bulgaria, Greater Serbia, Greater Greece and Greater Albania. And each of these ideas included Macedonia in their plans...[They] created their plans for the destruction or usurpation of archeological discoveries, artifacts and archive documents, which proved the uniqueness of the Macedonian people and their national history. By forgeries, they usurped periods of the Macedonian past and history. Severe national propaganda was used by each of the countries for the purpose of assimilating the Macedonian population and proving that it was not Macedonian. The Macedonian people never reconciled with the attempts for humiliation and continued to fight. That is why the Macedonian military history is almost 28 centuries long».

«Μεγαλοϊδεατισμός και διάφορα προγράμματα εμφανίσθηκαν για τη δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας, της Μεγάλης Σερβίας, της Μεγάλης Ελλάδας και της Μεγάλης Αλβανίας. Κάθε ένα από αυτά περιλάμβανε τη Μακεδονία... (Αυτοί) Σχεδίαζαν την καταστροφή και τον σφετερισμό των αρχαιολογικών ανακαλύψεων, δημιουργημάτων και αρχαιακού υλικού, που αποδείκνυε τη μοναδικότητα του Μακεδονικού λαού και της εθνικής του ιστορίας. Με πλαστογραφίες, σφετερίστηκαν περιόδους του Μακεδονικού παρελθόντος και της Μακεδονικής ιστορίας. Με μεθοδικότητα η εθνική προπαγάνδα χρησιμοποιήθηκε από κάθε μία από αυτές τις χώρες με σκοπό να αφομοιώσουν τον Μακεδονικό πληθυσμό και να αποδείξουν ότι δεν ήταν Μακεδόνες. Ο Μακεδονικός λαός ποτέ δεν συμβιβάστηκε με αυτές τις προσπάθειες ταπείνωσής του και συνέχισε να μάχεται. Αυτός είναι ο λόγος που η Μακεδονική στρατιωτική ιστορία έχει διάρκεια 28 αιώνων».

Χάρην παραδείγματος, επισημαίνονται μόνο, κατά ιστορικές ενότητες, ενδεικτικά σημεία που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους Έλληνες.

Αρχαιότητα

- (1) Οι Αρχαίοι Μακεδόνες, βέβαια, δεν ήσαν ελληνικό φύλο, ωστόσο –όπως και η γλώσσα τους– συγγένευαν με τους γειτονικούς λαούς, Ιλλυριούς, Θράκες, Παίονες και Έλληνες. Ως στρατιωτικός ιστορικός, ο συγγρ. αδιαφορεί να τεκμηριώσει τις απόψεις του, θεωρώντας τες, προφανώς, αυταπόδεικτες.
- (2) Η ανάδειξη της πολεμικής υπεροχής των Μακεδόνων έναντι των Ελλήνων διατρέχει ολόκληρη την ιστορική περίοδο, μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Ιδιαίτερα προβάλλεται η συμμετοχή Ελλήνων ως μισθοφόρων των Περσών, που μάχονται κατά των νικηφόρων Μακεδόνων. Οι πρώτες μεγάλες νίκες που καταγράφει «η 28 αιώων στρατιωτική ιστορία του μακεδονικού λαού» είναι της Χαιρώνειας, του Γρανικού ποταμού, της Ισού κ.λπ. Η νικηφόρα πορεία τερματίζεται με την ήττα των Μακεδόνων από τους Ρωμαίους στην Πύδνα (168 π.Χ.).
- (3) Μετά τον θάνατο του «Αλεξάνδρου του Μακεδόνα», ακολουθεί η ελληνιστική περίοδος, η οποία, κατά τον συγγρ., αποτελεί σύνθεση της μακεδονικής, ελληνικής και αιγυπτιακής πολιτισμικής κληρονομιάς. Στην περίοδο αυτή αναδεικνύεται η «Μακεδονική Αυτοκρατορία». Είναι περιέργο ότι η ιστοριογραφία της ΠΓΔΜ δεν αποτόλμησε (ακόμα;) να μετονομάσει την ελληνιστική περίοδο σε «μακεδονίτιχη».

Μέσοι Χρόνοι – Οθωμανική περίοδος

Ακολουθεί ένα τεράστιο ιστοριογραφικό άλμα οκτώ αιώνων, ως την εμφάνιση των σλαβικών φυλών στα νότια Βαλκάνια και ιδιαίτερα στη Μακεδονία. Με την περιγραφή των συγκρούσεων μεταξύ Βυζαντίου και σλαβικών φυλών, θα αναδυθεί και η νέα εθνογένεση του «μακεδονικού λαού». Οι αλληπάλληλες, πλην όμως ανεπιτυχείς πολιορκίες της Θεσσαλονίκης, που καταλαμβάνουν σημαντική έκταση των στρατιωτικών γεγονότων της περιόδου αυτής, θέτουν τον συγγρ. προ διλήμματος. Ποιοι είναι οι Μακεδόνες την εποχή αυτή; Οι εντός των τειχών της «Συμβασιλεύουσας» Βυζαντινοί, ή οι πολιορκητές της Σλάβοι; Σε κάποιο σημείο γίνεται αναφορά σε «Μακεδόνες» υπερασπιστές, ενώ στη συνέχεια οι επιτιθέμενοι αναφέρονται ως «Μακεδόνες Σλάβοι». Οι προσεκτικοί αναγνώστες μοιραία θα αναρωτηθούν αν τελικά οι αγώνες για τη Θεσσαλονίκη ανήκουν στην κατηγορία των ...εμφύλιων πολέμων.

Εκείνο όμως που έχει σημασία για τον συγγρ. της *Στρατιωτικής Ιστορίας της Μακεδονίας*, είναι ότι κατά τον 7ο αι., ολόκληρος, πλέον, ο μακεδονικός χώρος έχει καταληφθεί από τις «μακεδονικές» σκλαβινίες με εξαίρεση τη Θεσσαλονίκη. Με δύσκολα αποκορυπτόμενη θλίψη, ο συγγρ. σημειώνει ότι παρά τις συνεχείς επιθέσεις κατά της πόλης, τελικά οι Σλάβοι αντελήφθησαν ότι ήταν αδύνατο να την καταλάβουν στρατιωτικά. Τότε άρχισαν να διεισδύουν οικονομικά με αποτέλεσμα να τη σλαβοποιήσουν μερικώς («*and succeeded to partially slavify the city*»).

Το συμπέρασμα είναι ότι η Μακεδονία σλαβοποιείται, και επί δύο αιώνες αποσπάται από το Βυζάντιο, το οποίο ιδρύει διοικητική διαίρεση –θέμα– με το όνομα «Μακεδονία», στη Δ. Θράκη, με πρωτεύουσα την Odrin (Αδριανούπολη) (σσ. 53-54). Στους επόμενους αιώνες το Βυζάντιο εμφανίζεται να εξαπολύει οιονεί κατακτητικούς πολέμους κατά της «σλαβικής» Μακεδονίας, ενώ οι Μακεδόνες Σλάβοι αμύνονται προφανώς «του πατρίου εδάφους».

Ενδιαφέρον είναι το ακόλουθο συμπέρασμα του συγγρ. για την περίοδο μετά τον 9ο αι. (σ. 61):

«The Slavic principalities were officially abolished after Byzantium had created new administrative and territorial units called themas. The process of rapprochement of the Slavs and the ancient Macedonians continued. The official name for all citizens of Byzantium was ‘Romei’ (Romans). However, the desire of the Macedonian people for self-rule was opposite to the interests of the Empire. The people identified themselves by the name of the territory—Macedonian, while the Byzantine chroniclers called the population Slavs and their territory Sklavinia. The name “Macedonia” almost vanished. After establishing the themas, a duality appeared regarding the name “Macedonia”. Some authors used it to denote the thema “Macedonia” the borders of which were in the area of west Thrace and northeast Macedonia; others used the “Macedonian” as a historical, ethnic and geographical name»².

«Οι Σλαβικές ηγεμονίες επισήμως καταργήθηκαν αφού το Βυζάντιο δημιούργησε νέες διοικητικές περιφερειακές μονάδες τα λεγόμενα Θέματα. Η πορεία της προσέγγισης των Σλάβων με τους αρχαίους Μακεδόνες συνεχίστηκε. Η επίσημη ονομασία όλων των κατοίκων του Βυζαντίου ήταν «Ρωμαίοι». Ωστόσο, η επιθυμία του Μακεδονικού λαού να αυτοδιοικηθεί ήταν αντίθετη προς τα συμφέροντα της Αυτοκρατορίας. Οι κάτοικοι αυτοπροσδιορίζονταν από το όνομα της περιοχής ως Μακεδόνες, ενώ οι Βυζαντινοί χρονικογράφοι τους αποκαλούσαν Σλάβους και την περιοχή τους Σκλαβινία. Το όνομα «Μακεδονία» σχεδόν εξαφανίστηκε. Μετά την εγκαθίδρυση των θεμάτων, εμφανίστηκε η διπλή χρήση του ονόματος «Μακεδονία». Κάποιοι συγγραφείς το χρησιμοποίησαν για να δηλώσουν το “Θέμα της Μακεδονίας” τα όρια του οποίου βρίσκονταν στην περιοχή της δυτικής Θράκης και της βορειοανατολικής Μακεδονίας, ενώ άλλοι χρησιμοποίησαν τον όρο “Μακεδονικός” με ιστορικό, εθνικό και γεωγραφικό περιεχόμενο».

Από το σημείο αυτό η ιστορική αφήγηση του μύθου ακολουθεί γνωστές ατραπούς. Η αυτοκρατορία του Σαμουήλ είναι «μακεδονική». Το ότι ο ίδιος επέλεξε να αποκαλείται «Αυτοκράτωρ Βουλγάρων» και όχι Μακεδόνων, οφείλεται στο γεγονός ότι ο αντίπαλός του, Βασίλειος Β΄ (ο Βουλγαροκτόνος) καταγόταν από το Θέμα Μακεδονίας και ήταν αυτός που έφερε το «στέμμα» της Μακεδονίας, κ.ο.κ.

Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου, η λατινική κατάκτηση και τελικά η υποδούλωση της Μακεδονίας στους Οθωμανούς, ακολουθεί τη βασική ιστοριογραφική γραμμή. Οι Μακεδόνες Σλάβοι, αφού απέκτησαν τη δική τους «μακεδονική» αυτοκρατορία στον Μεσαίωνα, την είδαν να υποδουλώνεται στους Οθωμανούς για 500 χρόνια. Ωστόσο, οι Μακεδόνες διεξήγαγαν επικούς αγώνες αντίστασης και εξεγέρσεων κατά της υποτέλειας. Μια από τις σημαντικότερες υπήρξε η επανάσταση της Negus (Νάουσας) το 1822.

Έτσι, στο κεφ. «The Neguš Uprising in 1822» (σσ. 167-171) η Ελληνική Επανάσταση, στον χώρο της Μακεδονίας, αλλοτριώνεται. Αναφέρεται, μεν ότι σ’ αυτή συμμετέχουν και Έλληνες και Βλάχοι, αλλά οι ηγέτες ήταν Μακεδόνες, με την εθνική έννοια του όρου, όπως και η μάζα των μαχητών και ο λαός που στη συνέχεια υφί-

2. Ως πηγή αναφέρεται, Milan Boškosi, *The names Macedonia and Macedonians in Medieval Sources. Cultural and Historic Heritage of Republic of Macedonia XLVII and Institute for the Protection of Cultural Monuments of the Republic of Macedonia*, Skopje 2003, p. 49.

στανται τα δεινά της καταστολής. Π' αυτό και ο συγγο. καταλήγει: «...Many Macedonians, including Karatasko and Gaco and others joined the preparations for the *Greek-Macedonian uprising*, believing that in the common fight, the Macedonian people would win its liberty». («Πολλοί Μακεδόνες, μεταξύ των οποίων, ο Karatasko, ο Gaco και άλλοι, βοήθησαν στις προετοιμασίες για την *Ελληνο-μακεδονική εξέγερση*, πιστεύοντας ότι από τον κοινό αγώνα ο Μακεδονικός λαός θα μπορούσε να κερδίσει την ελευθερία του»).

Κορυφαία, βέβαια, είναι η επανάσταση του Τλιντεν (1903) που θεωρείται πλέον η αφετηρία της εθνικής απελευθέρωσης των Μακεδόνων. Στα κεφάλαια που αντιστοιχούν στον Μακεδονικό Αγώνα, ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται στο να εξηγηθούν οι λόγοι που παρέσυραν τον μακεδονικό λαό να συνταχθεί με τις βουλγαρικές επαναστατικές οργανώσεις. Το ίδιο θα γίνει και στη συνέχεια, με τους Βαλκανικούς πολέμους όπου δεκάδες χιλιάδες είναι οι Μακεδόνες που υπηρετούν στις βουλγαρικές ένοπλες δυνάμεις.

Ειδικά για τους Βαλκανικούς πολέμους, η άγνοια του συγγο. για τις ελληνικές πηγές, αλλά και η εμφανής προσπάθειά του, στο σύνολο του έργου, να υποτιμηθεί ο ρόλος της Ελλάδος στις μακεδονικές υποθέσεις, φθάνει στο σημείο να τονίζεται έντονα η «άδικη», αν όχι δόλια κατάκτηση της Θεσσαλονίκης το 1912 από τον ελληνικό στρατό, σε βάρος, βέβαια, των Βουλγάρων.

Ο τερματισμός της Οθωμανικής κυριαρχίας στη Μακεδονία, με τους Βαλκανικούς πολέμους οδηγεί αντί στην απελευθέρωση, στην τριχοτόμηση της μακεδονικής πατρίδας και υποδούλωσή της σε Ελλάδα, Βουλγαρία και Σερβία. Ανάλογη είναι και η τριχοτόμηση του μακεδονικού λαού, ο οποίος εξαναγκάζεται να υπηρετήσει στους αντίστοιχους τρεις στρατούς, για να υποστεί στη συνέχεια την τριπλή καταπιεστική αφομοιωτική πολιτική των τριών κατακτητών γειτόνων.

Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913) κατά τον συγγο. υπήρξε καταστροφική.

«All the facts unmistakably show that the Balkan Wars were prepared and conducted for the division of Macedonia... The consequences of the division influenced not only world wars, but they also remained for a long time. In that manner, the disintegration of the Macedonian "issue" began with the divisions in the Internal Organization; then our neighbours started dividing us and ultimately, it was all sanctioned by the Great Powers».

«Όλα τα γεγονότα καταδεικνύουν με βεβαιότητα ότι η Βαλκανικοί Πόλεμοι προετοιμάστηκαν και διεξήχθησαν με στόχο τον διαμελισμό της Μακεδονίας... Οι συνέπειες του διαμελισμού επηρέασαν όχι μόνο τους παγκόσμιους πολέμους αλλά συνέχισαν να υπάρχουν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Με αυτόν τον τρόπο, η διάσπαση του «Μακεδονικού ζητήματος» άρχισε με τις διαιρέσεις της Εσωτερικής Οργάνωσης: τότε οι γείτονές μας άρχισαν να μας διασπούν και τελικά όλα επικυρώθηκαν από τις Μεγάλες Δυνάμεις».

Είναι γνωστό, ότι ακόμα και σήμερα αμφισβητείται από Σλαβομακεδόνες η απόλυτη εγκυρότητα της συνθήκης αυτής, με το αιτιολογικό ότι δεν ελήφθησαν υπόψη τα δίκαια αιτήματα των Μακεδόνων και ότι είναι η μοναδική διεθνής συνθήκη που δεν υπογράφηκε από όλες τις Μεγάλες Δυνάμεις. Τα αιτήματα αυτά περιλήφθηκαν σε χάρτη για την προτεινόμενη «ανεξάρτητη Μακεδονία», που περιλαμβάνει τα γνωστά «εθνικο-γεωγραφικά όρια της Μακεδονίας, μείον την περιοχή της Πιερίας». (Βλ. Παράρτημα χαρτών, σ. 131).

Οι «Μακεδόνες» υπό πολλαπλή κατοχή 1913-1944

Παρά το γεγονός ότι μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο περιοχές της Μακεδονίας ενσωματώθηκαν στις τρεις γειτονικές χώρες (Ελλάδα, Σερβία/Πουγκοσλαβία, Βουλγαρία) με διεθνείς συνθήκες, ο συγγρ. συνεχίζει την εξιστόρηση των γεγονότων ωςάν η Μακεδονία να αποτελεί μία ενιαία περιοχή. Αυτό θα συνεχιστεί ιδιαίτερα στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την Κατοχή, όταν γίνεται αναφορά στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Σ/Μακεδόνων και στα τρία τμήματα της Μακεδονίας. Το αντίθετο θα ήταν «degrading» (ταπεινωτικό) για τους αγώνες αυτούς, ισχυρίζεται.

Κύρια σημεία άξια προσοχής για την περίοδο του Μεσοπολέμου, είναι η καταγγελία της αφομοιωτικής πολιτικής των Σέρβων στη «Μακεδονία του Βαρδάρη» και η αντίστοιχη των Ελλήνων στη «Μακεδονία του Αιγαίου». Η ελληνική διακυβέρνηση υπήρξε η χειρότερη και χαρακτηρίζεται ως «*an attempt for genocide over the Macedonian people*» (μία προσπάθεια γενοκτονίας του Μακεδονικού λαού) (σ. 529). Αντίθετα, για τη Βουλγαρία, ο συγγρ. είναι ιδιαίτερα επιεικής, καθώς η βουλγαρική πολιτική «με το να θεωρεί τους Μακεδόνες ως Βουλγάρους» κράτησε στην επικαιρότητα το μακεδονικό ζήτημα, που άλλως θα είχε ατονήσει διεθνώς (σ. 527).

Για τον *ελληνο-ιταλικό πόλεμο* του 1940-41 και στη συνέχεια τη γερμανική εισβολή, αξίζει να σημειωθούν δύο σημεία. Το πρώτο, αναφέρεται στις νικηφόρες μάχες τμημάτων του ελληνικού στρατού, ιδιαίτερα στο βόρειο μέτωπο, που στελεχωνόταν κατά κύριο λόγο από Μακεδόνες. Το στοιχείο αυτό, για τον συγγρ., είναι αρκετό για να αποδοθούν δάφνες στο «μακεδονικό έθνος» σε αναγνώριση του νικηφόρου αγώνα κατά της φασιστικής Ιταλίας (σ. 536). Το δεύτερο σημείο, είναι η εκτενής αναφορά, με βάση απόρρητα γερμανικά, βουλγαρικά και σερβικά έγγραφα, στα διπλωματικά παρασκήνια και τις συνεννοήσεις της σερβικής ηγεσίας για κατάληψη –ή εκχώρηση από τον Χίτλερ– της Θεσσαλονίκης. Ανάλογες και εκτενέστερες είναι οι πληροφορίες για την εκχώρηση μεγάλων τμημάτων της ελληνικής και Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας στους Βουλγάρους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαιτήσεις των Ιταλών για ευρεία ζώνη κατοχής στη δυτική Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, με επιχείρημα ότι αυτή κατοικείται κατά πλειοψηφία από αλβανικό πληθυσμό, αλλά και η αντίρρηση των Γερμανών, που επικαλέστηκαν τον χάρτη της Μεγάλης Βουλγαρίας του Αγίου Στεφάνου, καθώς και τα μεσαιωνικά βουλγαρικά μνημεία της Αχρίδας για να ικανοποιήσουν τα επεκτατικά αιτήματα των Βουλγάρων συμμάχων τους (σσ. 537-539, 543).

Για τις *βουλγαρικές απαιτήσεις στην ελληνική Μακεδονία* και ιδιαίτερα για τη Θεσσαλονίκη, βλ. σσ. 544-549. Πάντως είναι περιεργο ότι ο συγγρ. δεν αποσιωπά την εντυπωσιακή υποδοχή που επιφύλαξαν αρχικά οι Σλάβοι κάτοικοι της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας στα βουλγαρικά στρατεύματα. Την αποδίδει όμως, στην ανακούφιση των κατοίκων από την απαλλαγή τους από τη σερβική Διοίκηση. Σε όλες τις ζώνες της βουλγαρικής κατοχής, δημιουργήθηκαν «quisling and collaborator forces» (ομάδες «κουίσλινγκ» και συνεργατών.)

Η *Αντίσταση* στα δύο υπό κατοχή τμήματα της Μακεδονίας –ελληνικό και Γιουγκοσλαβικό– είναι ευρέως γνωστή από τον τεράστιο αρχειακό και συγγραφικό όγκο πηγών που εκδόθηκαν μεταπολεμικά στα Σκόπια. Στο υλικό αυτό βασίζονται τα τελευταία κεφάλαια του βιβλίου. Η σύνθεση ακολουθεί την ίδια γραμμή της μονομέρειας και υπερβολής, καθώς οι δευτερεύουσες πηγές στις οποίες στηρίζεται ο συγ-

γραφείας, γραμμένες συνήθως από Σ/Μακεδόνες παρτιζάνους, χαρακτηρίζονται από εξόφθαλμες υπερβολές ανδραγαθιμάτων και αριθμούς αγωνιστών και θυμάτων.

Ο αγώνας των Σλαβομακεδόνων διεξάγεται στο Αιγαιατικό τμήμα της Μακεδονίας που είναι «το μεγαλύτερο και το πλουσιότερο τμήμα της *«ethnic territory of Macedonia»* (*«εθνικής περιοχής της Μακεδονίας»*) (σ. 578). Η πληθώρα των παρατιθέμενων στοιχείων στοχεύει να αποδείξει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι ο αγώνας αυτός –κυρίως των περί το ΣΝΟΦ– χαρακτηρίζεται ως αγώνας για απελευθέρωση και ενοποίηση όλων των Μακεδόνων. Στο πλαίσιο αυτό, εξαιρείται η δράση παρτιζάνικων μονάδων που εισχώρησαν στην ελληνική μεθοριακή γραμμή και έδωσαν κοινούς αγώνες με Αιγιάτες αντάρτες. (Σε χάριτες η παροδική αυτή διέλευση χαρακτηρίζει τις περιοχές δράσης ως απελευθερωμένες, πράγμα που δε σημειώνεται για τις πολύ ευρύτερες μακεδονικές περιοχές υπό τον έλεγχο του ΕΛΑΣ). Οι σχέσεις με ΚΚΕ/ΕΑΜ δίδουν την εικόνα λυκοφιλίας, καθώς τελικά οι φιλοδοξίες των «Μακεδόνων» για ανεξαρτησία «προοδίδονται» από τους Έλληνες ομοϊδέατες τους.

Η εξιστόρηση των αγώνων των «Μακεδόνων» της Κατοχής ολοκληρώνεται με το συμπέρασμα ότι ο «κοινός τελικός στόχος του εθνικό-απελευθερωτικού προγράμματος» και στα τρία τμήματα της *«ethnic territory of Macedonia»* (*«εθνικής περιοχής της Μακεδονίας»*) στόχευε στην ενοποίηση της Μακεδονίας. Δεν επιτεύχθηκε για διάφορους λόγους μεταξύ των οποίων γιατί χάθηκαν στον αγώνα πολύτιμες ηγετικές προσωπικότητες (σ. 582).

Η περίοδος του *Εμφυλίου στην Ελλάδα* εξετάζεται κυρίως από την οπτική της συνέχειας του εθνικο-απελευθερωτικού αγώνα των «Αιγαιατών». Ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός «Μακεδόνων» που εντάσσονται στις τάξεις του ΔΣΕ, παρουσιάζει στον αναγνώστη τον ελληνικό Εμφύλιο ως ελληνο-«μακεδονικό». Αυτό επιβεβαιώνεται από την επιμονή του συγγρ. να τονίζει το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις διεξάγονται κυρίως σε μακεδονικό έδαφος, ότι τόσο η συμμετοχή όσο και οι απώλειες των Μακεδόνων είναι μεγάλες και ενίοτε συγκριτικά υπέρτερες των ελληνικών.

Γενικώς, και στην περίπτωση του ελληνικού Εμφυλίου εμφανίζεται το ίδιο μοτίβο: Μπορεί η «εξέγερση», ο «αγώνας», η «αντίσταση», ο «πόλεμος» να μην κατευθύνονται πάντα από τους «Μακεδόνες», αλλά η ευρεία συμμετοχή τους σε αυτούς και το γεγονός ότι οι ένοπλες επιχειρήσεις διεξάγονται στη Μακεδονία, νομομοποιεί τη «μακεδονοποίηση» τους.

Ανακεφαλαιώνοντας, παρατηρούμε:

- (1) Στην Αρχαιότητα και ιδιαίτερα στην Ελληνιστική Περίοδο, γίνεται λόγος για [πρώτη] «Μακεδονική Αυτοκρατορία».
- (2) Στους Μέσους Χρόνους, εμφανίζεται η δεύτερη «Μακεδονική Αυτοκρατορία» του τσάρου Σαμουήλ, όπου το «μακεδονικό στοιχείο» πλειοψηφεί.
- (3) Οι εξεγέρσεις κατά των Οθωμανών, με προεξάρχουσα εκείνη της Νάουσας (1822), εντάσσονται στο «μακεδονικό» πάνθεο των απελευθερωτικών αγώνων.
- (4) «Μακεδονοποιούνται» σε σημαντικό βαθμό οι βουλγαρικές στρατιωτικές μονάδες και οι νίκες κατά των Τούρκων κατά τους Βαλκανικούς και Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, λόγω του μεγάλου αριθμού «Μακεδόνων» εθελοντών ή επιστράτων.
- (5) Στον ελληνο-ιταλικό πόλεμο, ελληνικές μονάδες με μεγάλη συμμετοχή στρατευμένων από τα ελληνικά διαμερίσματα της Μακεδονίας, επιτρέπουν να προβληθεί η συμμετοχή των «Μακεδόνων» στην πρώτη συμμαχική νίκη κατά του Άξονα σε ευρωπαϊκό έδαφος.
- (6) Ανάλογη είναι και η μερική «μακεδονοποίηση» του Ελληνικού Εμφυλίου.

Συμπερασματικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το εκδοτικό αυτό εγχείρημα στοχεύει να προβάλει και να εξυψώσει τα στρατιωτικά επιτεύγματα του «μακεδονικού λαού», και να καλλιεργήσει αίσθημα περηφάνιας στα νέα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων της ΠΓΔΜ, αλλά και, γενικότερα, της σλαβομακεδονικής διασποράς, ενώ παράλληλα να διεκτραγωδήσει τα δεινά των «Μακεδόνων» και τις αδικίες της ιστορίας.

Αναμφίβολα, οι εθνικιστικές υπερβολές στην κατασκευή του ιστορικού τους μύθου, δεν είναι αποκλειστικότητα των Σλαβομακεδόνων. Ανάλογα φαινόμενα, ίσως όχι στην ίδια έκταση, καταγράφηκαν και από τους άλλους λαούς της Βαλκανικής, και όχι μόνο. Αυτά όμως σημειώθηκαν στον 19ο αι., ενώ το αγγλόγλωσσο αυτό βιβλίο, με το παράρτημα των 128 χαρτών, οι οποίοι αποτυπώνουν αναλλοίωτη διαχρονικά την ενιαία Μακεδονία, εμφανίζεται τη στιγμή που η Ευρωπαϊκή Ένωση απονέμει στην ΠΓΔΜ καθεστώς υποψήφιας χώρας για ένταξη. Διερωτάται, λοιπόν, εύλογα κανείς, πώς αυτός ο εθνικιστικός παροξυσμός που διοχετεύεται κατά κύριο λόγο μέσω της επίσημης Στρατιωτικής Ακαδημίας μπορεί να συμπλεύσει με την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας αυτής.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΩΦΟΣ

Θάνος Βερέμης, *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-2005*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης 2005, Δ΄ Έκδοση Βελτιωμένη, σσ. 319.

Ενώ οι ελληνοτουρκικές σχέσεις απασχολούν σχεδόν καθημερινώς τον δημόσιο πολιτικό λόγο και την επικαιρότητα στην Ελλάδα, παραμένουν εντούτοις ένα ακαδημαϊκό αντικείμενο το οποίο δεν έχει τύχει της προσοχής και μελέτης η οποία του αρμόζει. Το βιβλίο του Θάνου Βερέμη, *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς την κάλυψη αυτού του κενού. Ξεκινώντας από την Άλωση, το βιβλίο σκιαγραφεί τις σχέσεις οθωμανικής διοίκησης και Ρωμιών και τις συνθήκες που επέτρεψαν την επιβίωση του κατακτημένου πληθυσμού στο νέο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον. Οι αλλαγές που επέφεραν η ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους το 1830 και οι εκσυγχρονιστικές μεταρρυθμίσεις του 19ου αι. (*Τανζιμάτ*) στις σχέσεις της Ελλάδος με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τους Ρωμούς εξετάζονται διεξοδικώς.

Εξαιρετικώς ενδιαφέρον είναι το κεφάλαιο το οποίο αναφέρεται στις στρατηγικές αναζητήσεις της ηγεσίας των Ρωμιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τα ύστερα έτη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εν αντιθέσει προς τις ιστορίες Ελλάδος και Τουρκίας οι οποίες συνήθως ταυτίζουν απλουστευτικά την ελληνική διάνοηση της ύστερης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την ελλαδική «Μεγάλη Ιδέα», το βιβλίο επιτυγχάνει να αποτυπώσει τους διαφορετικούς προβληματισμούς οι οποίοι διατυπώνονταν μεταξύ των ιθυνόντων της ελληνικής. Οι δραματικές συνέπειες μιας πιθανής κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εν μέσω εθνικιστικών πολέμων για την εγκατεσπαρμένη, οικονομικώς και κοινωνικώς ισχυρή, αλλά πολιτικώς και στρατιωτικώς ευάλωτη Ρωμοσύνη είχαν εγκαίρως επισημανθεί. Πολλοί Ρωμιοί διανοούμενοι και επιχειρηματίες είχαν συνδεθεί με τους οθωμανικούς κύκλους οι οποίοι επεδίωκαν τη μετατροπή της απολυταρχικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε μια ομοσπονδιακού τύπου συνταγματική μοναρχία στην οποία όλες οι εθνοτικές και